

جریدہ علیہ

مشيخت جليله اسلاميه نك جریده رسميه سیدر

صفر سنه ۱۳۴۰

عدد ۶۹

شمديلك آیدہ بر نشر اولنور

برنجی سنه

فلسفه دین

۱ — ماهیت دینک ایضاحی

«تاریخ بشر شده منشأ و تکاملنی بولق ایچون انسان دینی تحری ایتک ایسته نجه تحری ایتدیکنک نه اولدیغنی بیلیمک لازمدر؛ بناءً علیه انسان دینک مفهومی، تصویرنی یا خود بر تعریفی حائز اولمیدر، یوقسه انسان هر هانکی باشقه شیئی بولور، یالکز دینی بولماز. دین تحصیل ایتک ایچون ایکی شرط متقدم موجود اولمیدر: برخارجی، بردرونی؛ بر قبول اولنان، برده یاشانیلان امر. برنجیسی بر عالم غیبک قبولیدر؛ ایکنجیسی اخلاقی وقعه حیات، «وجدان»، نیک و بدی تمیز وقعه درونیسیدر. مع مافیه بوئر نه منفرداً نه ده برلکده انسانک خصوصی برنام، بالذات دین نامقی ویره بیله چکی صورتده خصوصی النوع برشی تأسیس ایتمز؛ چونکه هر حالده باشقه وقایع حیاته ذاتاً حائز اولمادیغمز یکی برشی اریورزیا.

بر عالم غیبک قبولی بر فکردر، متلاً بر احتساس دکدر؛ بز بونی نارنجاً عالمه دائر هر تفکرک، کذلک فلسفه نکده بدایتده بولورز. عالم حس ایله ایجاباتنده اولاً بسیط بر حیات حیوانیه واقع اولور؛ انسان بونک اوزرندن ایلك خطوه لری آتجه شو فرضیه به صاریلر: حواسمه تأثیر ایتمین، یونکله برابرده موجود اولان برشی اوله جقدر. عالم حسده کی حیات حد داندده تام و حیوان ایچون واضحاً محدوددر؛ انسانده اونک وراسنده برشی آراق، سزمک، آرزو ایتک استعدادی واردر. بو آتش هر حالده عالمک تجربه و مشاهده سنده بولماز سه ده اوکا عبر منوطده دکدر؛ تجربه باشقه برشی دها مطالبه ایتمکی تقریب ایدر که انسان اونی همان خلیا و حیات ایله تزیننه باشلار. محسوسک کفایت سز لیکدر که اونی اقناع ایتز؛ حواس اکثریا آلدایچی چیقار، رؤیالر، اولوم حادثه سی دوشوندوردر، کندی تفکر استعدادی (معنای اخصده شعور ذات) ده ذاتاً حواس ایله قاورانیه میان مدهش برشی کبی تظاهر ایدر؛ تعبیر دیکرله: متافیزیکله پسقو لوژینک اصل جرئومه لری دین تشککنک کیلرله توافقی ایدر). بعضی کیمسه لر استعراق و کشف حالات مخصوصه یی کورورلر، بونده واقع اولانی اخبار ایدوب بوصورته «مکشفین» عدادینه کیررلر، که بونلرده باشقه لری بر «ایکنجی عالم» ارشاد و هدایت ایدرلر.

بوراده بر (اولی Apriori) دن بحث اتمک طوغری دکدر ، چونکه هیچ اولمازسه بوتسورک قاتجه طرز استعمالی اونده هر تجربه دن آزاده برشی کورور . فقط بر عالم غیب خیالی اصلا بویله دکدر ؛ بلکه تجربه نک بر ا کالیدر که بوکا حواسک بزه سوبلدکری ایله عدم قناعت الجا ایدر . ناقصک کامله ، متناهیک نامتناهی یه ، قناعتبخش اولمیانک ایده آله بر ا کالی که بونده ایکسجی رکندر دائماً غیبده بولنور . دها ابی شویله دیر: بویالک بر حکم اساسیدر که بوراده حائر اولیورز : عالمده کوزمزله قولانغیزک شهادت ایتدیکندن باشقه برشی دها واردر ، موجوددر . بو حکم اساسی ده در حال قیمت حکمنه انقلاب ایدر ؛ بویکی ، مجهول ، باشقه بلاتردد اعلی ، اقدس ، اجلدر . دینک بدایتنده عالم حسه نسبتله شهه سز معین بر بدینلک بولنور ؛ یالکز بوتام بدینلکه چیقاریله ماز . آلتون کومشدن دها قیمتی اولمقله کومش قیمتسز اولماز ؛ یالکز شودنیلمشدر که « آخرت » ، غیب ، باشقه ، مثلاً بر ناقص دکل برزانددر ؛ « اوده ده کی » یکی عالم بووجهله همان بر رجحان احراز ایدر .

دینک تمیز وتصویرینه بوشرط متقدم شوندن طولای کافی کله مزکه زیر عینله بو هر جدیجه تفکرک بدایتنده بولنور ، فقط بز خصوصی النوع برشی آریورز . تعبیر دیکرله : انسانک بتون ملاحظه سی ، متافیزیک ، فلسفه طبیعت وپسیقولوجی دینک تعریفنه داخل اولور ، چونکه بونلرک هپسی حس معطیاتنه مستند دکدر . دیکر طرفده بوفرض بوکون بیله بتون ادیان ایچون ناقابل اجتنابدر ؛ چونکه کرچکدن حواسک بزه او کر تداکرنندن باشقه برشی موجود اولماسه اوقتون علمده معناسز اولورلر ، زده ده قالدی که دین . حیوانده یالکز اویوق دکل ، اوکا اونک لزومی ده یوقدر ؛ فقط انسان بویله تبلیغ ایله بمنون دکدر ، بو اوکا کافی کلز ؛ اودها زیاده بولور ، زیرا دها زیاده آرار وایستر ، اونی آرامسی ده ، اولا یاشانیلان عالم صورتنک تفکر ایچون راجحا ا کال احتیاجی شکل منفیسنده ، عینله دین استعدادیدر .

شمدی بوکا ایکسجی اولمق اوزره - زمانا دها صوکره دکل ، بلکه یالکز وضوح مقصدیله آیرمق ایچون - نیک وبدک شعوری ، وجدان ، درونی واقعه صفیله اخلاقی وقعه حیات انضمام ایدر . بوده اولا مدهش صورتده وباشقه اولان اعلایه اشارت ایدر کدن ؛ ظاهراً حیوان بونی یاشاماز ، لکن انسان بونی در حال عالم غیب فرضیله ربط ایدر . دینک اساس یکانه اولمق اوزره نه اخلاق کفایت ایدر ، نه وجدان ؛ بز نسبت دینیسه اولمقسزین « وجدان هیجانلری » یاشادینغیز کبی غیر دینی بر اخلاقده واردر . فقط هر ایکسینی ده

برلشديرمك اويله نادر صورتده ياقين بولميشدركه اخلاق تاريخسا هر يرده وهر زمان ديني لباسده ظهور ايتمشدر و اخلاق ايله دينك كوكلري ده ينه همان عيني شيلر كي كوردونور .

لكن بونكله شمدى كرچكدن خصوصى النوع برشى موجود اولمق ايچون غيب ايله امر اخلاقيك برر بطى برتوقف ياخود تبلر نقطه سنه نائل اولمليدر ، امر دينيك بو اساس فكري ده اله فكريدر . كنديسنه منبع خيركده وضع اولنديغى غيب حكمنسز بر فرض خيالى اوله رق قالماز ، بلهكه بزم ريوزنده كي حياتمزله مناسبتنه وضع اولنور ؛ محسوسك ياننده ياخود ساده خارچنده طورماز ، بلهكه اوكا اهميت جديده وقيمت دبكرا احسان ايدهرلك معنائى حقيقيسنى كيزله يوب بوكا تاثيريدر . بونك هپسى الك قولاي صورتده وقوعه كاپر وامرغيي ، خير واساس عالم تصورلرينك اولاهنوز ايجه معين اولميان بر تشخيصنده توحيد ايدهرلك هپسى برلكده اله تصورينك عناصري تاسيس ايدر .

بوبصيرتكارانه بيانات دينك ماهيتي حقينده ادعا ايدلمش اولان شيلرك بر نوع تاليفي تصوير ايدر . اكثر يا بيان ايديلن عناصرك هر حالده آنجق برى ابراز ، مدافعه و هجوم اولنش بولنور . بو وجهله يالكز غيب (نامتناهى وهكدا) ياخود ساده امر اخلاقي ساده شعور ذات ياخود يالكز قدرت الهيه مركزه قونوب اونده دينك منبع يكانه سى كورلمشدر . مشعور ياخود غير شعور اوله رق بونده محقق بسيطلشديرمكه سى وبالخاصه انسانك جناب حق ايله مناسبتى اولمق اوزره دينك طوعرودن طوعرويه مفهومك دوز ، قيصه ، غير مختلط برقاورامسنى ممكن قيلمسنك لزومى فكري رهبر اولمشدر .

بساطت واك صوك اساسلره اولان بوسى سائر وجهله علمدهده حكمفرما اولوب ير احتياجه تقابل ايدر ؛ لكن بك چوق دفعهده آلد ايتمشدر ودها اي وقوف نتيجه سنده كوزل ، سويلى بساطتلردن تكرار وازچمك لازم كشمشدر . بيطرفانه ملاحظه اولنديغى حالده نه دين ، نه اله تصويرى وحدتلى ، بركله ايله سويلنه جك ، براصلدن تشعب ايدن برشى كي ظاهر اولور . بسيقولوزيدهده چوقلرينه اويله بسيط كورون اراده ، تفكرمنز ايچون برامر مركب اولمق اوزره ظهور ايتمشدريا ؛ علوم طبيعه دهده ممكن اولديغى قدر بسيطلشديرمه اساسنك احوال تامعدودهده بر اقلسمى ضرورى اولمشدر .

دين « احتساس » اوزرينه ياخودده تعبير اولنديغى اوزره معين بردين احتساسى اوزريشه تاسيس ايديله من ، چونكه بويله برشى اصلا يوقدر . طبيعى دينى سرشيلر ، الطياعات و افكار انسانك اوزرنده ا كتساب قدرت ايدوب معامله سنى نفوذ آلتنه آله جملر سه

شدتلی صورتده طویولمش اولمیدرلر . فقط بوده خصوصی برشی دکلدرد وبتون دیگر افکارده طبق بویه واقع اولور؛ شوقدرکه شدتلی صورتده طویولان جانلی ومؤثر اولور . بوکامبی طوغریدرکه دین بتون انسانلری قاورامغه بدایتدن اعتبارآ اوغراشدیغندن طولانی احتساس شدید واسطه سیله قاورامغه محتاجدر ، زیرا قدرت غیبیه مؤثر واساس عالم اولمق اوزره دوشونولور؛ فقط بو ایکنجی برشیدر ، برنجی مرتبهده دکلدرد . یالکزد احتساسله ایش بیتمز ، دینی قیمتلر احتساس اولنه رق قاورانلاردن اوکجه اولاجاب الهک موجود اولمق اوزره قبول ایدلمش اولمسی لازمدر . دینک منشأی اولمق اوزره اکثریا اعلان ایدلمش اولان خوف ورجا لکن دائمآ کئندن خوف ورجا اولسان برشیئی اوکجه دن فرض ایدرلر ، بو برشیده یالکزد طویولمش دکل ، دوشونلش اولمق لازمدر .

دینی برطرفلی صورتده سعادت احتیاجندن یاخود حتی محافظه ذات سوقندن نشأت ایتمکله ایضاح ایلک تجربه لریده دها آرز عاجز قالماز . بونکله بر سعادت اخرویه قصد اولنورسه بوایکنجی برشیدر ، زیرا بو بر آخرت قبولی اوکجه دن وضع ایدیور . انسانک سعادت دنیویه سی حقنده ایسه هیچ بریو کیمکجه دین برنجی صروده اهتم ایتمه مش و بونی اک یوکسکی تقوی مکافات اولمق اوزره وعد ایتمشدر؛ بلکه انسان فضیلتکارانه سعادتدن باشقه بر سعادت ایسته نجه همان دینک مطالبات اخلاقیه سی اکثریا پک کسکین صورتده بوکافارشی حیقار . انسانلرک بر کره قبول ایله دکبری آله طرفدن کندیلرینه هر هانکی منافی وعد ایله ملری شایان خیرت دکسه ده حاسمده دکلدرد ؛ اونلر رؤسا و پادشاهلری نه کندیلرینه جاب منافع ایده جکبری امیدیه انتخاب ایتمشلردر . ادیان معروفه هر حالده محافظه ذات و سعادتق استهداف ایتمز ، بلکه بونلر حقنده طبیعت تقید ایدر ؛ بو وجهله بر آرزودن برشی حصوله بکیش اولسون که آرزوی صوکرده اقناع ایتمز ، یعنی بویه قاوریشلر دینک بر خطا یاخود وهم اولمسی فرضنه سوق ایدر . مسعود ایتمی دینه صبی و مطرد براخلاق کبی اساساً غیر مهمدر ؛ آرزولر ، امیدلرله انتظارلر هر ایکسینده ده ایکنجی درجه ده در ؛ بونلرک اهمیت و قدرتی آنجق تکامل و تعاقباتده ظاهر اولور .

بورایه قدر قبول اولنان خصوصات باشقه درلوده قابل افاده در . ماهیت دینه طأد اولان شیلر : معین بر ماوراء الطبیعه ، معین بر روحیات ، ثابت براخلاق ایله بونک هپسنک مؤثر بر الوهیت فکرندن بر توحیددر .

بونلردن ماوراء الطبیعه نه تماماً بتون تمیزات دینه یی حاملدر ، نه ده دین ایچون واسع

بر ماوراء الطبیعه سیستمی لازمدر . لیکن بر « وراى حواس » ایله براله تصویری ممکن اوله جق قدرینه ضروریدر؛ هر هانکی ماوراء الطبیعی تئیتلر اولمق سزین بر دین طور اماز . بوندن باشقه مطرد دوشونلش مادیونه عائد بر پسیقولوژی کذلک دینی غیر ممکن قیلار؛ امر روحی تماماً حرکات دماغک بر محصولی ایسه او حالده انسان حواسک حدودندن خارجه چیقماز . تاریخ فلسفهده روحیات ایله فلسفه دینه نیک تکاملی مثلاً افلاطونده فعلاده عینی زمانده باشلامش ، مادیلکده آلهدن ماعدا دائماً روح تصویریده مناقشه ایتشدر . نهایت اخلاقده اقتضالیدر ، فقطینه معین یاخود خصوصی صورتده پایش براخلاق دکل؛ یالکیز مثلاً بالفعل یا شایدیمز خیر و شر وقعه سیله بونک بعض نتایجی . بزده کی فسالغه استناد ایتک ایستیه جک اولان بر دین قابل تصور دکلدر . خیرک اساسی ایسه قبول اولنان غیه تمدید یاخود بالعکس تکلیف اخلاقی اراده الهیه اوزینه تأسیس اولنورکه اولاهر حالده عینی شیئه منجر اولور . اله مفهومنه دها باشقه نه قدرشی دوشونولوب بر سکده درج ونور ، بو متبذلدر شرائط ضرورییه تعلقی یوقدر .

« تفصیلات سابقهیه نظراً دینک تعریفی شودر : دین ، انسان ایله الوهیت آره سنده کی مناسبندن عبارتدر .

دین نه یالکیز انسانک معرفتندن ، نه یالکیز بر احتیاسندن ، نه ده مجرد تمایل یاخود ساده معامله ستندن عبارتدر . بلکه انسانک تکمیل افاعیل روحیه سنک برلکده بر تاثیرینه استناد ایدر . انسان کندینی بیایکینسده واقتدارنده محدود ، دها عالی بر قدرته وابسته حس ایدر ، بونی حیاتک اساسی اولق اوزره طانیر و اخلاقه موافق طرز حرکتیه ، توجه تامی ایله ، عبادت ایله کندینی اونسکه ارتباطه قویغه اوغراشیر .

« دین انسانک نامتناهی و سرمدی اولان وجود الهیه نظراً وضعیت آلمسیدر ، متناهی وزمانی اولان هر شیئه غالب بولنان قدرت کلیهیه کل ایله وحدت آرزوسندن نشأت یدن تعظیمکارانه تسلیمیتدرکه انسان کندینی بو قدرته وابسته حس ایدر ، فقط عینی زمانده اونی کندیلککندن قدرت معنویه صفتیه ، اساساً کندیسيله مناسبتدار بر موجود اولق اوزره تفسیر و تقویم ایدوب کندی متناهیک و محدودیتی . ایچون بر استنادکاه بولق مقصدیه کندینی اونسکه جانلی و مؤثر مناسبته قویغه اوغراشیر . معنای اعمده « دیندار » او کسه درکه غالب و مفکوروی قوای عالییه اعتقاد ایدرک حیات و حرکاتی ، بتون تمایلی بو قوتلر طرفندن نفوذ آلتنه آلتنه براقیر ، کندیسی بو قوتلری نصل دوشونه بیلیرسه

دوشونسون . دین روحیات نقطه نظرندن من حیث المجموع حیات روح ایله مشروطدر . اونده اراده کی احساس ده ، خیال کی عقل ده حصه دارد . علم و فلسفه خلاف اوله رق دین نواتنه نظراً مجرد مفهومی دکل ، بلکه مشاهده اولنور مشخّصدر ، یالکیز دوشونلش دکل ، بلکه یاشانلش ده اولمق ایستر . انفسیت اعتباریله دین روحک خصوصی النوع بر حالی ، لیکن ماده عقائد و قواعد عبادتک بر مضمونیدر که بونلرده روح عمومی دیندار لغی مادیلشدر مش و تثبیت ایتشدر .

« نره ده که دین یالکیز بر یاخود او بر فعالیت روحیه نک اثری اولمق اوزره ملاحظه اولنورسه ادر اکرده بر بر طرفلیلق حاصل اولور . دینک بر حق تعریفلی بوصورتله بر طرفلی و بناءً علیه غیر قابل مدافعه در . بوجهله (لوق) دینی جناب حقه اطاعت دیه ، (اسپنوزا) وعد و وعید واسطه سیله وظیفه دار قیلان صلاحیت اطاعت دیه تعریف ایدیور . (قانت) دینی قواعد اخلاقیه نک واضعه قارشی خشوع دیه یاخود وظائفک اوامر الهیه صفتیله قبولی دیه توسیم ایتشدر . بوصورتله دینی اخلاق اوزرینه تأسیس ایدوب اوکا « معرفت الهیه یه تطبیق ایدیلن اخلاق » تسمیه ایدیور . دین اخلاقدن یالکیز « اخلاقه بالذات کنديسندن حصوله کتیریلن اله فکری واسطه سیله کافه وظائفک ایفای حقنده انسانک اراده یی اوزرنده نفوذ ویرمک ایچون عقلک تشریعی « صفتیله صورته آریلیر . (فیهته) منشأ اعتباریله اخلاق ایله دینی بر طوتیور . اوکا کوره دین ، اخلاقی بر عالم نظامنه یاخود ای شیئک حصوله اعتقاددر . مؤخرأ دینی ، روحک آهنگدار موافقت اساسیه سی حائده قدسی ، خیرلی وحسنلی شیئک قوانینک متمرکز حیازت کامله سی دیه تعریف ایدر . (شلینغ) دینی ، نامتاهینک تجلیات متاهیه سنده مسعود بر احساسله مترافق مشاهده سی یاخود متاهینک نامتاهی ایله توحیدی دیه تمیز ایتشدر . (هگل) دینک ماهیتی ، ذهنیت طرفداری طرزنده شعور انفسینک تقید طبیعیتندن روح مطلق صفتیله حقیقی ماهیتیله مناسبت ذاتیه اعلاسه ، درج ایتشدر . (شلایر ماخه) دینی جناب حقه وابستگی مطلقدن ، روحک عالمه ارتباط اصلیندن تفریع ایدر . (هوفدینغ) دینک نواتنک عالمک بقای قیمته اعتقادده اولدیغنی بیان ایدر .

« (جهیمس) کوره دین ، نفس ناطقه نک تحت الشعور بولنان قسمیله ارتباط مؤثرده بولندیغی بر عالم روحانی فکرینی احتوا ایدر . دین ، حیات اوزرینه انسانک احساس قیلندن عکس تأثیر کلیدیدر . دین بزی ترقی ایتدیردیکی ، اعلا و تقویه ایلدیکی ، دهایی

بر حاله کتیردیکی حیثیتله حق و بناءً علیه کرچکدر . دینی وقایع حیات ، تأثیر و بوندن طولانی کرچکک قیمتی حائر و عینی زمانده فوق الطبیعه برسیئده اشارت ایده بیلرلر .
 ((گویو)) یه کوره دینک قیمتدار خصوصی حیات عمومیه ایله تساندر .

ماهیت دینک یوقاریده کی ایضاحی تکامل طریقله دینک عقل و حکمت نظرنده بر آکلامسی استهداف ایدر . بوندن طولانیدرکه دین نامنه نه تظاهر وارسه هپسته شامل اولوق اوزره بشر ایله الوهیت آره سنده کی مناسبت دیه عمومی برصورنده تعریف ایدلمشدر . دینی ، وحی الهی اولوق اوزره شکل متکاملنده نظر دفته آلان علمای دینمز ، «ارباب عقولی سزاوار تحسین اولان اختیارلریله بالذات خیرلی اولان شیئه سوق ایدن بروضع الهی ، جناب حقک تأسیس ایتدیکی برطاقم احکام» دیه تعریف ایدرلر . بوتعریفه نظراً حیواناته مودوع اولوب اولنلری منافع و مضرتلرینه هدایت ایدن سوق طبعیلر کی ارباب عقوله اختصاصی بولنلار . موضوعات الهیه ضعیفه ؛ و آجلق ، صوسزلق ، قورقو ، غضب کی غیر اختیاری صورته سائق اولان تأسیسات قسریه و افعال تصادفیه مبادیسی ؛ و جناب حقک اجرام علوی و ارضیه تودیع بیورمش اولدوغی تأثیراته ویووجهله تأسیسات الهیه متعلق بولنلار و ارباب عقولی سزاوار تحسین اولان اختیارلریله قسماً خیرلی اولوب فقط خیر مطلق ذاتی یه سائق اولیلان طب و زراعت صناعتلری و امثالی ؛ و ارضک اوت بیتیمسی ، سمانک یا غمور یا غدیرمسی کی سوق ایتیم وضع الهی ؛ و عقلدن مستنبط اولان قوانین و نظامات ، سیاسیات و اقتصادیات و صنایع کی موضوعات بشریه دین ماهیتی حائر دکدر . دینک ، وحی و عقل کی مختلف نقطه نظرندن مطالعه سیله برابر ، بوتعریفله اولکی تعریفی بیوک بر تفاوت عرض ایتمز . چونکه بشر ایله الوهیت آره سنده کی مناسبت تفصیل ایدیلنجه اعتقاد و عمل و وجدان جهتلری تبارز ایده جکندن صوکره کی تعریفده بولنوب بوجهتله شامل اولان و بومناسبتی تعیین ایدن احکام الهیه ایله یرره چیقار . یالکز صوکره کی تعریفده فضلله اوله رق «بالذات خیرلی اولان شیئه سوق ایتک» خصوصی معتبردر . بالذات خیرلی اولان شی ، خیر مطلق ، خیر ذاتیدرکه هر شیئه نسبتله خیردر . بوده حالده واستقبالده صلاحدن عبارتدرکه سعادت ابدیه ایله ده تفسیر اولونمشدر . فقط بوخصوصک نظر اعتبارده آلمسندن دینک ایضاحنده بر بر طرفلیلق کوسترلش اولماز . چونکه ماهیت دینه عائد اولان سائر شیلرده تعریفده اشارت اولونمشدر . مع مافیه خیر ذاتینک سعادت ابدیه

ایله تفسیرینه نظراً صوکره کی تعریف ایله دینک بو سعادتنی استهداف ایتدیکی واضحاً افاده ایدیلکده درکه سعادتک یالکیز دینیا ویا آخرته منحصر طوتلیوب مطلق بر اقلدینی واحکام دینیه نک سعادت مطلقه سائق اولسی اواحکامک اجراسنه منوط اولوب بناء علیه بوسعادتدن ده هر کسک آنجق استعداد و مجاهدانه کوره نصیبه دار اوله جفی جهتله بوتصویر دینک بر خطا یا خود وهم اولسی فرضنه سوق ایتمک شویله طورسون ، مهم ر حقیقت دینیه اصابت ایدر .

اعضادن

ل ۱۸ ذی القعدة ۳۳۹ و ل ۲۴ تموز ۱۳۳۷

شوکتی

